

*Мр Гордана Дракић, асистент-приправник
Правног факултета у Новом Саду*

СУДОВИ НА ПОДРУЧЈУ ВОЈВОДИНЕ И ПРОБЛЕМИ У ЊИХОВОМ РАДУ У ПРВИХ ДЕСЕТ ГОДИНА ПОСТОЈАЊА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА¹

Сажетак: У раду се указује на основне проблеме који су постојали у судовима на подручју Војводине у току првих десет година постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а који су утицали на брзину и ефикасност њиховог рада. Аутор се осврће и на изглед судске мреже у Војводини непосредно након њеног отцепљења од Угарске и истиче значај оснивања судова више надлежности у Војводини – Апелационог и Касационог.

Кључне речи: Војводина, судови, проблеми, Апелациони суд у Новом Саду, Одељење Б. Касационог суда.

Период од стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца до проглашења отворене диктатуре краља Александра Карађорђевића 1929. године представља у политичком и правном погледу особену етапу постојања међуратне југословенске државе.

У политичком погледу то је био период ограниченог буржоаско-демократског парламентаризма. У току овог периода политичке борбе су се заоштровале нарочито у вези са националним и социјалним питањем.

¹ У овом раду смо се одлучили да укажемо на основне проблеме који су постојали у војвођанском судству од 1918. до 1929. године. Детаљније анализирање узрока и последица ових проблема као и напора предузетих на њиховом решавању није могуће остварити у оквиру једног чланка. Сматрамо да сваки од уочених проблема заслужује да буде предмет посебног рада.

У правном погледу заједничка држава Срба, Хрвата и Словенаца је, такође, била специфична, јер није представљала јединствено правно подручје. Правни систем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца представљао је скуп различитих регионалних права наслеђених из претходних правних система појединих југословенских земаља које су ушле у њен састав. "Рад на изједначењу закона у држави отпочео је већ од 1. децембра 1918, а добио је јединствену своју организацију тек од Видовданског устава".²

Напори на пољу изједначења права и доношења јединствених закона трајали су током целог периода постојања заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца. Тај посао је текао споро, пре свега, због тадашњих нестабилних друштвено-економских и политичких прилика.

"Релативно брзо дошло је до делимичног уједначења, али ће правни поредак до краја постојања старе Југославије остати нејединствен и обележен дубоким траговима старих правних система".³

Правни систем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца чинило је шест правних подручја: србијанско, црногорско, војвођанско, хрватско-славонско, далматинско-словеначко и босанско-херцеговачко. Критеријуми за поделу били су правни прописи који су се на поједином подручју примењивали, као и судско-административна надлежност.

Територија Војводине заједно са Међумурјем, чинила је војвођанско правно подручје. После отцепљења Војводине од Угарске морало се решити питање који ће се закони примењивати на територији Баната, Бачке и Барање.

У првим данима након отцепљења решено је да се на територији Баната, Бачке и Барање "и даље примењују мађарски закони донети до 1. новембра 1918. год., уколико нису уперени против народности."⁴ Дакле, одредбе угарских правних прописа биле су примењиване уколико нису биле у супротности са одредбама новог законодавства. У деловима Војводине који су некада припадали Војној граници важило је аустријско право под истим условима као и мађарско. Тако је требало да буде све док се не изврши изједначење закона у целој држави, односно док се не донесу јединствени закони за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

У оквиру изградње јединственог правног система у новој држави, требало је формирати и јединствени судски систем. У Војводини је, отцепљењем, престала надлежност виших угарских судова чија су седишта била изван територије Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

Војводина је, тако, остала без другостепених и трећестепеног суда. Од Краљевских Табли (као другостепених судова у Угарској) једна – сегединска – је остала

² Ф. Чулиновић, Државноправна историја југославенских земаља XIX. и XX. вијека II, Загреб 1959, 307.

³ Д. Јанковић, Друштвени и политички односи у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца уочи стварања Социјалистичке радничке партије Југославије (комуниста), Историја XX века, Београд 1959, I, 142.

⁴ Н. Игњатовић, *Правосуђе у Војводини после Уједињења*, Летопис Матице српске, Нови Сад 1924, 302, 64.

преко демаркационе линије, а друга – темишварска – је обуставила свој рад. Врховни суд – Краљевска Курија имала је седиште у Будимпешти.⁵

Демаркациона линија је била утврђена Војном конвенцијом која је садржала услове примирја закљученог у Београду 13. новембра 1918. године између мађарске владе и заповедништва Антантине балканске војске.⁶

Мрежа првостепених судова, средњих и окружних, на подручју Војводине била је прихваћена из угарског правосудног система. Међутим, власти нове државе су, најпре, морале да изврше велики задатак – да преузму првостепене судове и успоставе у њима редован рад. Тек након тога могло се приступити још већем подухвату, оснивању виших судова, Апелационог и Касационог.

Новосадски окружни суд је био преузет од стране нове власти 20. фебруара 1919. године. Сомборски и Суботички окружни суд били су преузети 21. односно 22. фебруара 1919. године.⁷

Да би правни живот на подручју Војводине био у потпуности организован било је непходно устројити више судове. То је, може се рећи, учињено прилично брзо.

Уредба о оснивању Апелационог суда у Новом Саду за подручје Баната и Бачке донета је 13. новембра 1919. године.⁸ Уредба је имала десет чланова и садржала је основне податке о организацији и надлежности Апелационог суда у Новом Саду. Апелациони суд је судио у другом степену у грађанским и кривичним предметима у којима су окружни судови судили у првом степену. Поред тога, Апелациони суд је вршио надзорну власт у односу на окружне судове, када се радило о пословима судске управе.

Највиши суд на подручју Војводине Одељење Б. Касационог суда основан је следеће 1920. године. *Уредба о устројству Одељења Б. Београдског Касационог суда* донета је 17. септембра 1920. године.⁹

Према слову Уредбе, Одељење Б. је основано да врши све оне задатке који су, када је реч о подручју Баната, Бачке и Барање, спадали у надлежност бивше Краљевске Курије у Будимпешти. Ово Одељење је требало да ради по угарским законима, наредбама и другим прописима издатим пре 1. новембра 1918. године, уколико нису били противни законима, уредбама и наредбама издатим за крајеве Баната, Бачке и Барање од стране надлежних власти Краљевине СХС после наведеног датума.

Оснивањем Апелационог и Одељења Б. Касационог суда, судска мрежа на подручју Војводине је била заокружена. Међутим обиман посао изградње судског система био је само у формалном смислу завршен. Суштински је било потребно

⁵ Исто, 63.

⁶ Б. Кризман, *"Београдско примирје" од 13. новембра 1918*, Зборник за друштвене науке, Нови Сад 1967, 47, 132.

⁷ Видети: Застава бр.30 од 20. фебруара 1919; Српски барјак на згради Новосадског суда; Застава бр.33 од 23. фебруара 1919; Сомборски суд у српским рукама; Застава бр.37 од 28. фебруара 1919; Суботички судбени сто.

⁸ *Службене Новине Краљевства СХС*, бр. 143 од 20. новембра 1919. године.

⁹ *Службене Новине Краљевине СХС*, бр. 229 од 16. октобра 1920. године.

још много напора и времена да се, тако изграђена, судска мрежа испуни стручним кадром и да се реше основни проблеми у функционисању војвођанског правосуђа

Развитак и рад судова на подручју Војводине био је суочен са бројним тешкоћама. Наиме, континуитет у раду судова био је прекинут након одласка судија мађарске националности који нису желели да положе заклетву новој држави. Полагање заклетве новој држави био је услов за ангажовање судија и судских службеника. Судови су углавном остали без судија, али и без помоћног и техничког особља.

Тако се на самом почетку организовања рада судова у Војводини отворило питање недостатка судија. Мали број правника Срба у Војводини били су, углавном, адвокати. Адвокатски ред је, на самом почетку изградње судског система, био основни извор из ког су регрутоване судије за упражњена места у првостепеним судовима. На седници Народне управе која је била одржана 19. фебруара 1919. године, седам адвоката је постављено на упражњена места, за судије односно судске бележнике. При томе је на седници наглашено да се тиме решава један акутни проблем.¹⁰ Дакле, може се рећи да су дотадашњи адвокати били прве војвођанске судије.

Још у децембру 1918. године Народна управа је донела закључак да у Војводини треба формирати Комисију за полагање судијског испита.¹¹

Исто мишљење је изразила делегација најугледнијих Срба судија и адвоката из Војводине у својој представи коју су поднели приликом посете министру правде 1. априла 1919. године.¹²

Крајем 1920. године донета је *Уредба о судијском испиту на територији Баната, Бачке и Барање*.¹³

Доношење Уредбе представљало је обезбеђивање правних претпоставки за стварање судијског кадра на подручју Војводине. Уредбом су били детаљно прописани услови за излазак на судијски испит као и организација самог испита. Уредбом је био установљен и Одбор, односно комисија за испитивање кандидата за судије. Чланове Одбора је постављао министар правде за период од три године из реда судија Одељења Б. Касационог суда, Апелационог суда, Врховног и Главног Државног тужилаштва.

Да је недостатак судија представљао крупан и перманентан проблем у војвођанским судовима током првих десет година постојања заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, потврђују и подаци из архивске грађе архивских фондова Апелационог и Окружног суда у Новом Саду.¹⁴

¹⁰ Архив Војводине, Фонд Народне управе, Записник са седнице Народне управе од 19. фебруара 1919. године.

¹¹ Архив Војводине, Фонд Народне управе, Записник са седнице Народне управе од 23. новембра 1918. (по старом календару).

¹² Застава бр.70 од 9. априла 1919; Делегација Срба правозаступника и судца у Београду.

¹³ *Службене Новине Краљевине СХС* бр.5 од 6. јануара 1921. године.

¹⁴ Видети: Архив Војводине, Фонд Апелациони суд Нови Сад 1919-1941, Бр. Предс. I Б. 8-14/1920 и Бр.Предс. I Б. 23,24/1920; као и Архив Војводине Фонд Окружни суд Нови Сад 1919-1941, Бр.Предс. I Ж. 36/1926 и Бр. Предс. I А. 83/1926.

У својим редовним извештајима, које су слали Апелационом суду, као надзорном суду, окружни судови у Војводини су наглашавали недостатак судија али и судског особља. При том су нарочито истицали да то неповољно утиче на брзину рада у судовима.

Оскудица судија, и уопште правосудног кадра, осећала се и другим покрајинама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Али оно што је било специфично за подручје Војводине и што је отежавало попуњавање упражњених места у судовима јесте да су кандидати поред службеног - српског морали да знају и мађарски језик. То је било потребно с обзиром на то да су у Војводини угарски закони и други прописи остали на снази до коначног изједначења права у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

Следећи проблем са којим су били суочени војвођански судови и који је у суштини био у непосредној вези са недостатком судија био је проблем нерешених судских предмета.

У питању су били судски предмети заостали из времена мађарског режима чије је решавање било прекинуто још у току Првог светског рата. С обзиром на недостатак стручних кадрова заостали предмети су били споро решавани, а број нових предмета се из дана у дан повећавао.

Проблем нерешених судских предмета је током времена постао израженији јер је у судовима дошло до повећања обима послова. Нарочито је то било уочљиво код Новосадског окружног суда који је имао шири делокруг у односу на остале окружне судове на територији судске надлежности Апелационог суда у Новом Саду. Нови Сад је, наиме, од обичне вароши постао културни и економски центар Војводине што је с обзиром на већу привредну активност довело и до повећања броја правних спорова.¹⁵

Постојао је још један проблем који је утицао на рад војвођанских судова у периоду првих десет година од уједињења и стварао правну несигурност.

Наиме, још 1928. године, дакле десет година након отцепљења Војводине од Угарске, било је угарских закона и министарских наредаба који су се примењивали, а који нису били преведени на службени језик.

То је не само отежавало рад претежном броју судија који нису знали мађарски језик, већ је утицало и на ефикасност и брзину рада у судовима.¹⁶

Међу бројним тешкоћама које су стајале на путу стабилизације тек формираног војвођанског судства свакако треба истаћи и незадовољавајући материјални положај судија.

Овај проблем се јавио на самом почетку изградње судског система у Војводини и био је, између осталог, последица стања у коме се налазио економски систем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца након рата.

О незадовољавајућем материјалном статусу судија изношена су бројна критичка мишљења како у штампи тако и у стручним текстовима.

¹⁵ Архив Војводине, Фонд Окружни суд Нови Сад 1919-1941, Бр. Предс. I А. 83/1926.

¹⁶ Детаљније о томе видети: В. Белајчић, *Правосудне прилике на подручју Новосадског окружног суда II*, Гласник Адвокатске Коморе за Банат, Бачку и Барању, Нови Сад 1928, I, I.

Ниска примања у судској служби била су, свакако, један од фактора који су утицали на постојање перманентног дефицита судијског кадра на подручју Војводине.

У чланцима савремених правника истицало се да је један од најважнијих услова за изградњу стабилног и независног судства адекватно материјално награђен судски кадар.¹⁷

*
* * *

Дакле, у судовима на подручју Војводине у првих десет година постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца постојали су следећи проблеми: недостатак судија, велики број нерешених судских предмета, одређен број угарских прописа по којима су судови поступали, а који нису били преведени на службени језик и ниске плате, односно незадовољавајући материјални положај судија.

Карактеристично је да су сви наведени проблеми постојали од самог почетка изградње судског система на подручју Војводине, као и да ниједан од њих није био у потпуности превазиђен у току десет година од стварања заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца.

Значајно је, међутим, приметити да се врло рано, код судских власти у Војводини, испољила свест о постојању поменутих проблема. Можемо рећи да су суштина тих проблема и њихов утицај на процес успостављања редовног рада у судовима били правилно схваћени.

Веома значајно, како за формирање судске мреже на подручју Војводине, тако и за организовање рада на превазилажењу бројних тешкоћа у судовима, било је оснивање Апелационог суда у Новом Саду.

Апелациони суд је координирао акције усмерене на успостављање редовног рада у судовима, али и издавао различите наредбе подручним судовима. Наредбе су, између осталог, садржале конкретне предлоге за решавање проблема који су постојали у судовима као и за унапређење стања у њима. Наредбе и дописи које је председник Апелационог суда издавао, односно упућивао нижим судовима, често су садржале критике које су се односиле на рад тих судова, а које су такође утицале на побољшање рада и стања у њима.

Апелациони суд је, поред тога, представљао посредника између нижих судова у Војводини и Министарства правде у Београду.

Након оснивања Одељења Б. Касационог суда, тај суд је, као највиши, преузео управљање правним животом на подручју Војводине.

Устројењем судова више надлежности, односно завршетком изградње судске мреже на подручју Војводине постојећи проблеми у раду судова нису били превазиђени иако је био омогућен комплекснији приступ њиховом решавању.

Наведени проблеми били су само део стања које је постојало у партикуларном правном систему Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Њихово решавање је

¹⁷ Детаљније о томе видети: М. Маширевић, *О санирању државнога правосуђа у Војводини*, Мјесечник, Загреб 1925, 7, 291.

зависило од брзине и квалитета рада на реформисању правног система и унификацији правосудног законодавства.

Тај посао је, међутим, текао веома споро и није имао чврст континуитет. Нестабилне политичке прилике у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца нису дозвољавале да изградња новог правног и судског система брже и успешније напредује.

Поред проблема, у раду војвођанских судова било је и успеха. Основни циљ од почетка изградње судског система у Војводини био је да се у свим судовима успостави редован рад и санирају последице проузроковане прекидом континуитета у раду.

Тај циљ је делимично био остварен јер је у свим судским инстанцама био успостављен редован рад и обезбеђена је заштита права странака у поступку пред судовима.

Санирање последица насталих прекидом континуитета у раду судова, након отцепљења Војводине од Угарске, састојало се у борби против наведених проблема. Та борба није била успешно окончана у периоду који смо у раду посматрали. Међутим, можемо закључити да је с обзиром на тадашње прилике веома значајно било што је та борба истрајно вођена.

*Gordana Drakić, Teaching Assistant
Faculty of Law in Novi Sad*

Courts in the Territory of Vojvodina and Problems in Their Work during First Ten Years of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes

Abstract

During first ten years of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes there were few problems affecting judiciary: lack of qualified judges, case overload, a number of Hungarian laws which courts enforced despite the fact that they were not translated into official language, unsatisfactory remuneration for judges.

All these problems existed from the beginning of judiciary reorganization and none of them was resolved during first ten years of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

However, judiciary was very aware of these problems from the very beginning. Such approach considerably contributed to normal functioning of judiciary as its members understood meaning and scope of these problems.

Establishment of the Court of Appeals in Novi Sad was very important for organizing a network of courts in the territory of Vojvodina as well as for overcoming existing problems.

After Department B of the Court of Cassation was established, this Court, being the highest court, overtook the leading judicial role in the territory of Vojvodina.

The completion of network of courts and setting up courts of higher and lower levels still did not lead to overcoming all problems. However, it became possible to have a more comprehensive approach in order to address them.

Particularity of legal system of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes did not involve only judiciary. There was a need to overcome this particularity through reforms and unification of rules on judiciary.

This project was long and often discontinued. Unstable political environment in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes impeded a prompt development and progress of the new legal and judicial system